

Analiza wizualnych form krajobrazu kulturowego z wykorzystaniem formalizacji

Visual landscapes forms analysis with taking advantage of formalisation

Agnieszka Kępkowicz

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
Katedra Łąkarstwa i Kształtowania Krajobrazu
ul. Akademicka 15, 20-950 Lublin
e-mail: akepkowicz@wp.pl

Abstrakt: Landscape is a space containing many aspects: natural, economical, cultural, social and esthetic. Any interfering with this scheme should be a deliberate action. Should there appear a necessity to combine planned green areas with landscape, it is vital to analyze it's unique visual phenomenon. Thus why presented *landscape frame method* has been created. It is based on pictures, chosen to appease the following criterion: picturesque. The research covers all recorded elements (which are treated equally) and their mutual visual relations. The pictures have been subjects to formal analysis, presenting conclusions in tables, models and patterns.

Landscape frame method can be useful when designing new picturesque forms have to blend into landscape. This method can be a part of wholesome study of landscape spatial codes.

Key words: Landscape, aesthetic value, picturesque

Słowa kluczowe: Krajobraz, wartości estetyczne, malowniczość

Wprowadzenie

Krajobraz zawiera szeroki wachlarz wartości kulturowych, przyrodniczych, społecznych oraz estetycznych (Europejska Konwencja Krajobrazowa 2000). Wszelka ingerencja w ten wzajemnie zależny układ winna być działaniem świadomym kładącym nacisk na estetykę wizualnego odwzorowania regionu jako całości. Ideą przewodnią dla architektów krajobrazu winno stać się wykreowanie malowniczych układów kompozycyjnych wtapiających się w jego krajobraz kulturowy. Dlatego istotne jest rozważenie istoty ich formy plastycznej nie tylko dla jego poszczególnych elementów składowych (szaty roślinnej, rzeźby terenu czy architektury) ale i ich wzajemnych relacji wizualnych.

W literaturze jest wiele przykładów metod analizy krajobrazu. Te odnoszące się do jego wartości estetycznych podejmują zazwyczaj tematykę dotyczącą walorów przyrodniczych oraz ładu przestrzennego danego krajobrazu. Do pierwszej grupy należy metoda jednostek krajobrazowo-przestrzennych (Żarska 2006) oraz metoda kompensacji (Rylke 2002). Do drugiej grupy zaliczyć można metodę „ukrytych kodów

przestrzennych" (Dominiczak 1998), JARK-WAK (Bogdanowski 2000) oraz metodę „konfrontacji linii” (Janecki J., Kowalak A.). Metodami podejmującymi aspekt malowniczości jest metoda odwzorowania „cienia przestrzennego” (Böhm 2006) oraz metoda „scenariusza krajobrazowego” (Böhm 2006), analizują one jednak istniejący krajobraz w kontekście wpisania w niego projektowanych form, nie analizując krajobrazu pod kątem istoty jego malowniczości.

Celem znalezienia form plastycznych dla języka środków projektowych tożsamy z formami danego krajobrazu, zasadne stało się znalezienie metody zbadania krajobrazu kulturowego w aspekcie jego malowniczości. Dla realizacji tego celu opracowano metodę analizy kadrów krajobrazowych.

Opis metody „kadrów krajobrazowych”

Metoda ma na celu określenie cech formalnych krajobrazu kulturowego wybranego terenu dla zastosowania ich w pracach projektowej z dziedziny architektury krajobrazu.

Bazuje ona na analizie formalnej (Kepes 1995) (Analiza formalna – proces badawczy powstały dla opisanego nowych zjawisk w sztuce pocz. XX wieku, dla których niezbędny stał się nowy język związany z widokiem, jako pierwszorzędną dewizą w orientacji. Każdy z elementów plastycznych kompozycji dzieła sztuki jest rozpatrywany w aspekcie zjawisk i porządków formalnych, którym podlega, a nie ze względu na treści, które ze sobą niesie.), przeprowadzonej na zdjęciach fotograficznych oraz zdjęciach satelitarnych lub lotniczych.

Metoda składa się z trzech etapów:

- Wykonanie w toku badań terenowych zdjęć-widoków (nazywanych dalej panoramami) według założonego klucza
- Przeprowadzenie analizy formalnej wybranych kadrów panoram
- Sporządzenie graficznej bazy plastycznych form krajobrazu

Ustalenie klucza, według którego zostaną wykonane zdjęcia, winno zależeć od rodzaju projektowanego obiektu, charakteru krajobrazu oraz zamysłu projektanta (np. być nastawione na formy historyczne, współczesne, naturalne lub brać pod uwagę wszystkie napotkane formy).

Obiektem panoram mogą być widoki dostępne z traktów komunikacyjnych (drogi lokalne biegnące na terenie objętym opracowaniem lub specjalnie wytyczone trasy przejazdu) oraz widoki rejestrowane ze szczególnych punktów widokowych.

Analiza formalna wybranych panoram jest rozważeniem wszystkich zarejestrowanych elementów kadru oraz relacji wizualnych między nimi. Odczytowi i opisowi podlegają poszczególne elementy obrazu – ukształtowanie terenu i formy przyrodnicze, zarówno naturalne jak i antropogeniczne, architektura, a także zwierzęta oraz postacie ludzkie i wszelkie wytwory cywilizacji. Wszystkie wymienione elementy krajobrazu zamknięte w kadrach panoram traktowane są równoważnie i rozpatrywane w odniesieniu do prostych znaków graficznych, jakimi są punkty, linie i płaszczyzny. Badanie istoty poszczególnych znaków polega na ich charakterystyce: punkty (wyraziste/rozmyte, położenie centralne/boczne, barwa), linie (przebieg, ostre/rozmyte, naturalne/proste, wyraziste/delikatne, ciągłe/zakłócone, barwa) oraz płaszczyzny (ich barwa oraz kształt: rozległe/niewielkie, ciągłe/rozproszone, wyraziste/rozmyte, jednolite/urozmaicone).

Zaproponowano rozważenie następujących relacji wizualnych pomiędzy wymienionymi znakami graficznymi, przykładając im miary zależne od kontekstu (np. występuje/nie występuje, wskazania na skali):

- Łączność/bliskość/rozproszenie elementów
- Dynamika układu
- Układ poziomów/pionów

- Równowaga/wyważenie elementów
- Poczucie miejsca w przestrzeni (przed, za, wewnątrz)/głębnię obrazu
- Rytm/optyczne sekwencje
- Kontrasty
- Proporcje między przestrzenią otwartą i zamkniętą
- Odbiór psychologiczny

Wynikiem analizy kadrów krajobrazowych jest zestawienie graficznych odwzorowań wizualnych form mogących złożyć się na malowniczość krajobrazu, wraz z opisem ich charakterystyk.

Zastosowanie metody kadrów krajobrazowych

Powyższa metoda powstała na potrzeby opracowania koncepcji zagospodarowania otoczenia kościoła pielgrzymkowego w Świętej Lipce. Modernizacja, oprócz konieczności przystosowania sanktuarium dla współczesnych wymogów turystyki religijnej, miała na celu poprawę ładu przestrzennego przylegających terenów. Celem działań projektowych było zastosowanie układu kompozycyjnego wtapiającego się w krajobraz kulturowy Warmii i Mazur ze zwróceniem uwagi na jego malowniczość.

Dla określenia języka środków tożsamych z formami lokalnego krajobrazu poddano analizie panoramy widokowe okolic Świętej Lipki.

Podsumowanie

Zastosowanie metody kadrów krajobrazowych może ułatwić utworzenie bazy form dla nowo planowanych terenów zieleni, które powinny być związane kompozycyjnie z otaczającym je krajobrazem kulturowym.

Omawiana baza form jest wynikiem analizy plastycznych komponentów panoram z określeniem ich wzajemnych relacji przestrzennych. Jest ona rodzajem „rozłożenia na części” aspektu malowniczości, a tym samym piękna, jakie ono za sobą niesie. Jest próbą dotarcia do fenomenu, jakim jest piękno konkretnego widoku i przeniesienia jego istoty do nowo kreowanych form krajobrazowych, parkowych, czy ogrodowych.

Metoda ta może stać się punktem wyjścia w budowaniu języka środków projektowych, którymi będą m.in. konkretne kształty linii, płaszczyzn i kubatur poszczególnych elementów kompozycji. Będą nimi również barwy, tekstura i faktura, ich dobór i specyfika zestawień. Wszystkie one będą pochodną plastycznego waloru poddanego badaniu krajobrazu

Zaletą przedstawionej metody jest to, że może bazować nie tylko na panoramach, ale także na rzutach, a więc uwzględnić wszystkie trzy wymiary, zgodnie z rzeczywistym percypowaniem przestrzeni.

Metoda zakłada równoważność poszczególnych struktur budujących krajobraz i tym samym równoważność typów krajobrazu (np. naturalnego, sakralnego, przemysłowego, miejskiego czy ruralistycznego), skupiając się jedynie na aspekcie malowniczości. Oznacza to, że walor estetyczny może być rozważony i odnaleziony nie tylko w oczywistych ikonach krajobrazu, takich jak Kraina 1000 Jezior, Starówka Warszawska, czy panorama Tatr. Aspekt malowniczości może zostać wyodrębniony także w widoku śląskich kopalń, łódzkich ulic czy starych dworców pokrytych graffiti. Metoda ta może skłonić do zrewidowania poglądu na ocenę typu ładne/brzydkie, co może dodać świeżości współczesnym projektom.

Ryc. 1. Przykład wybranych kadrów krajobrazowych Warmii wykonanych w toku badań terenowych (fot. autor)
Fig. 1. Examples of chosen landscape views of Warmia made during fieldwork (fot. author)

Ryc. 2. Przykład kadrów poddanych analizie formalnej w odniesieniu do prostych znaków graficznych: punktów, linii, płaszczyzn (rys. autor)
Fig. 2. Examples of views researched by formal analysis used simple visual signs: points, lines and planes (fig. by author)

Tak jak w wielu innych opracowaniach dotyczących wątku estetycznego, w wymienionej metodzie trudno mówić o pełnym obiektywizmie. W tym przypadku obserwator/badacz/projektant obdarza sam siebie, lub też jest obdarzany, kredytem zaufania, na który wskazują jego umiejętności, talent i dorobek twórczy. Skłania to do odwagi w podejmowaniu decyzji dotyczących aspektu malowniczości i wykorzystania go w pracach projektowych.

Przedstawiona metoda jest jednym z elementów mogących złożyć się na opracowanie całościowego kodu przestrzennego badanego krajobrazu.

Literatura

- Bogdanowski J. 2000. Metoda jednostek i wnętrz (JARK-WAK) architektoniczno-krajobrazowych w studiach i projektowaniu. III Forum Architektury Krajobrazu, Materiały konferencyjne pod redakcją P. Wolskiego, Warszawa, Wyd. Ośrodek Ochrony Zabytkowego Krajobrazu Narodowa Instytucja Kultury, s.2
- Böhm A. 2006. Planowanie przestrzenne dla architektów krajobrazu. Politechnika Krakowska. Kraków. Wyd. politechniki Krakowskiej
- Dominiczak J.1998. Ukryte warstwy tożsamości miasta i zagadnienie metodologii projektowania. www.diaade.pl, maj 2008
- Europejska Konwencja Krajobrazowa 2000. www.lex.pl, 08.06.08
- Janecki J., Kowalak A. Szkolny monitoring krajobrazu, Krosno, Wyd. Fundacja CEEW,
- Kepes G. 1995. Language of Vision, New York, Dover Publications, pierwsze wydanie 1944
- Ocena i wycena zasobów przyrodniczych 2002. red. nauk. J. Szyszko, J. Rylke, P. Jeżowski, Warszawa. Wydawnictwo SGGW
- Yi-Fu Tuan 1987. Przestrzeń i miejsce. Warszawa. PIW
- Żarska B. 2006. Modele ekologiczno-przestrzenne i zasady kształtowania krajobrazu gmin wiejskich. Warszawa. Wydawnictwo SGGW